

V I J E N A C

Godina V.

U Zagrebu 1. ožujka 1927.

Knjiga VII. 5.

FEUILLETON

KNJIŽEVNOST

OBJAVA POEZIJE.

Bio je to zamah vatre po šumi ovog disanja, zamah slepih sprudova, žed živog peska ovog izdajničkog što je poseo sve staze sazvežda i budjenja mog. Hoćeš li stalno biti? hoćeš li uporno vesti na pragu ovome snu?

M. Dedinač

Ja neću hvaliti naše doba, ali neka mi bude dopušteno da napomenem, da, ako bi me išta moglo nagnati da ga poštujem, to bi možda najpre bile osude, koje padaju protiv današnjice od strane tako nepozvanih i tako nedostojnih, da sama činjenica da takvi duhovi osuđuju jednu živu vrednost, daje ovoj izvesno preimućstvo, ma da bi se s druge strane mogla jasno prokazati sva njena moralna ništavnost. Ja nisam prijatelj »novoga duha«, ali moji najveći neprijatelji su i njegovi. Njihovo negodovanje osniva se na tako beznačajnim i trulim principima, da je nemoguće uvrstiti svoj glas u promukao hor tih kratkovidnih tužilaca.

Sem tog negativnog razloga, zbog koga mogu u nekoliko držati do vrednosti našeg vremena, ovom u odbranu mogu upisati još nekoliko izuzetnih, vanrednih zamisli, pokreta i pojava, protiv kojih, međutim, sav opšti duh današnjeg društva teži, svom svojom materijalističkom i materijalnom snagom, da se usprotivi. Ali ipak, niko ne može oteti našem veku izvesne neocenjive pobede duha, pa izražavale se one u svom prevratničkom zamahu, u tragičnim realizacijama Revolucije, ili u raskidanim otkrićima nekih duhovnih izvidnica, čiji mukli koraci odjekuju po hodnicima sna, po klisurama oslobodavanja i nekonformizma, gde su se ukrstili putokazi života i poezije.

Sasvim je mali broj onih koji na savesti svojoj nose patetičnu odgovornost, kojom će ovo vreme braniti skrivenu vrednost svog uskomešanog preobražavanja, izvlačenja iz staklastih baruština jedne izdišuće civilizacije. Imenom jednog od njih, kao svetlom ostricom, preseći ću gorke i zamršene redove ovog uvoda.

Milan Dedinač.

I o njegovoj knjizi neću pisati kritiku, i to ne samo zato što smatram da ništa nije tako jasan znak našeg moralnog paludizma kao ono što se, kao mastan kanap, provlači kroz evropske i balkanske časopise i novine pod imenom književna kritika, i što samo podupire jednu zgradu sklonu padu, kao da su odista u pitanju samo, na primer, tehnika romana ili preporodaj naše novelističke! Neću pisati kritiku još ni zato, što... No evo jasno izražene moje misli u ovim rečima mladog revolucionarca Raymond Lefebvre-a, koji je pre šest godina nestao vraćajući se iz Rusije: »Nous n'avons à formuler que des blasphèmes ou des credos«.

Rodena i projicirana toliko van literature, poezija Milana Dedinača odista ne podleže književnoj kritici. O njoj se može pisati samo u onom tonu u kom je to učinio Dušan Matić (»Savremeni Pregled«, br. 6.), čijim dubokim i nadahnutim rečima ovde samo pokušavam da se pridružim, himnom Dedinačevom stvaralaštvu. I neka mi se ne prebaci da pišem samo slavopojke svojim prijateljima, (u »Vijencu« od 16. XII. 1926., o Aleksandru Vučo, i sada o Dedinaču), kad se ja time samo ponosim. Ele-

menti tog prijateljstva zahvataju iz istih čovečanskih i duševnih izvora iz kojih i elementi toga pesništva. Oni koji nisu u krugu tog dubokog stvaranja, nisu ni oni o kojima bih pisao, bez obzira da li su mi prijatelji, ako ih ima, jer bi njihovo književno delovanje ostalo van domašaja mog interesovanja, pošto nisam književni kritičar. Ponosim se, da se, na raskršću gde se sretaju život i poezija, likovi pesnika podudaraju sa likovima mojih prijatelja.

Jer kakvim bih literarnim merilom mogao meriti ovakvo pesničko stvaranje, jedino kome poklanjam svoje divljenje, i na prvom mestu Dedinačevu? Ta drama duha odigrava se na jednom apsolutnom planu, u sjedinjavanju najdubljeg čovečanskog življenja, zanetih struja dijalektike i mračnog, večnog treperenja metafizike!

Misao, prodiranjem neobuzdane reke, nosi te živote, koji su joj podčinjeni, i odjeci te lude matice, koji se ovde zovu Javna Ptica, ne mogu se podvrgnuti nikakvom estetičkom sudu. Krvavi, razlomljeni, drhtavi odjeci jedne tragedije ili jednog praskozorja, ali svakako tragovi, spasi i sa dna dovučeni na svetlost, ukovani u reči, u reči napisane, štampane, i u suštini svemoćne, tragovi nečeg nedokučnog i sudbonosnog što se odigrava dalje od neba do koga mogu dopreti naša shvatanja. Takav postanak je jedino opravdanje svih paradoksalnih realizacija čovečanske misli, još klasiranih u oblast literature, slikarstva, umetnosti, samo zato što ih još ni jedan drugi okvir ljudske delatnosti ne može u sebe primiti. Tako se događa da na jednu neprikosnovenu vrednost duha spuštaju konvencija, oportunitizam, filologija i pogrebna preduzeća, svoje staračke ruke. Koliko ponosa, čistote i hrabrosti treba poeziji da bi čuvala svoje zemlje od tih kolonizatora! Ne-ka me izvine mnogi »skromnici«, ali skromnost nije nikakvo opravdanje, i oni koji »nemaju nikakve druge namere nego da nas zabave« u stvari su samo dezertirali poprište gde se vodi grozna igra, neizbežna svakom čoveku koji spada u red misli, (a ovde su od uvek književnici smatrali da im pripada mesto). Ali evo gde sami književnici, svojom »skromnošću« izdvajaju svoje neutralno imanje od strašnog domena borbe i istraživanja, pa ako to smatraju kao hvalu, neka im i od moje strane bude pozdravljen život: na salašu literature, za koji se najblaže može reći da je nedovoljan.

Sada, posle te podele, sada tek sa ponosom gledam Milana Dedinača na ivici smrtne opasnosti, u vatri i u noći, gde se, sa najvećom ljubavlju, bori sa svojim snovima. I razumite me dobro: to nisu sanjarenja, to su mračne armije snova, no! pravih snova, koji razdiru san i prodiru u javu, napadajući, mučeći i preplavljujući samo one koji ih vole nepobedivom ljubavlju. Javna Ptica: to nisu pesme, to je žar, ugljevlje takvog i takvih okršaja i paljevina, koje osvetljavaju velikim krpama svetlosnog rumenila neumorni lik Milana Dedinača. Njegov život odigrava se na takvom planu požara i čistote, da odista nema nikog sem njega koji bi imao u tolikoj meri sav unutrašnji život preobražen u poeziju. I neumornost kojom se održava na takvoj vatrenoj visini izgaranja, i koncentracije svog spoljnog života sa onom iracionalnom NARED-BOM poezije koja ga goni, uvek me je zadivljavala.

Neumoran, sav nošen tom svetom dužnošću, on je išao napred, prvi, po sunčanom drumu nad morem. Ja sam sve više zaostajao, i kad sam ga već bio sasvim izgubio iz vida, ja bih ga ugledao: sedi na kamenu, da bi samo zgrabio pregršt ugljena iz tog plamenog žrtvenika. Onda bih ga tek, umoran, susižao, blagodareći tom kratkom odmoru kojim bi prekidao svoj neumitni hod, i koji i nije bio odmor za njega. No tek što bih ga stigao, a on je već ustajao da nastavi put, neumoran i prvi.

Gde se to događalo? Na dalmatinskoj obali, u leto 1923.? Ne, i onda, ali i od onda uvek, svuda. Tako smo ga sad, još jednom, svi bili izgubili iz vida, ne zaboravljajući ipak nikada da je on pred nama, i onda smo ga odjednom ugledali, za trenut na visoravni, koja će se od danas na svima geografskim kartama duha zvati JAVNA PTICA. No tek što dostizemo do tih vrelih zapisa urezanih u kamenu, već Milan Dedinac polazi dalje, već je otišao. Mi ispitujeemo zapise, no oni nam neće odati kuda je pošao pesnik.

Javna Ptica. U pomenutom članku Dušan Matić nam je ispričao kakvim neizbežnim sudbinskim procesom su se te dve reči ispisale kao naslov jedne knjige. (Realno došante pesniku jedne večeri na ulici, nehotično izdiktirane neznano otkuda). No ja ću, za časak, videti u njima jedan simbol koji Dedinac po svoj prilici ne bi htio da im da, i gledaću ovu knjigu kao obećanje da jedna tajanstvena ptica objavljuje svoj dolazak duhovima svih ljudi. Čujete li glas tog blagoveštenja, glas kroz srce Milana Dedinca:

»Ta ptica dodirnuće sve redom. Evo je! ide, hoda, ja čujem pesmu; ona je kao jesen, dolazi preko njiva.

I do nas ona će doći. To ona, ona ide, oh tiša je od bilja, gazi sa grane na granu, previja se nad bregom, — i leće.

Gle, vetar sa grudi njenih u lice mi sleće, leden,

— ja čekam dodir krila...»

Razapet na ukrštanju jave i sna, uspravljen i vidovit na njihovom slivanju, eto, užljebljujući u realizaciju otisnutih redova te plodove žari koji su fragmenti već odigrane duševne drame, prošlog i sadašnjeg u njemu, on je istovremeno i izvor predviđanja, tajanstveno vrelo pronikljivosti i proroštva, neočekivane i očekivane budućnosti, i tako razapet i na ukrštanju sinočnice i sutrašnjeg jutra. Satirući sudar dvostrukog izraza koji je, u svojoj stvaralačkoj protivurečnosti njemu, pesniku Milanu Dedinu, dodeljen da ga on otelotvori. Nisam li vam rekao da tu literatura, i njene tehničke dovrtljivosti, i njena zabavna, odmorna dobronamernost, ne igraju nikakvu ulogu. Niste li razumeli, pred tom velikom, nerazumljivom knjigom, niste li razumeli da ne možete razumeti? I da ne možete razumeti da se ta noć u kojoj se zbiva ta knjiga, u kojoj se ona odigrava, (dogadaj isto toliko stvaran koliko trenutak kakvog građanskog rata, koliko zanosni fragment kakve ljubavi), da se ta noć zove poezija? Samo se tu trenutno pojam tako shvaćene poezije poklapa sa pojmom pisanog pesništva, samo tu i nigde više. Milan Dedinac ne unosi poeziju u pesništvo, no naprotiv uzdiže ovo, nadčovečanskom snagom svoje lirike, do večnih konstelacija poezije. Levo i desno od Milana Dedinca pesništvo opet pada natrag u svoje mrtve notacije, u svakodnevnu oblast dnevne literature. Kako je promenjen izgled Dedinčeve ličnosti posmatram u tom zamahu njegove snage! Smatrali ste ga za »finog liričara«, za »sentimentalnog violinistu«, a on je evo zadržavajući, izabrani iza-

slanik duha, predodređen da preko prastarog mosta eksteorizacije sprovede nadzemaljsku oluju i čudo. I čudno je još više da on uspeva da značaj svoje poruke održi tako besprimerno slabodan, i kad ga prevede preko mosta, i kad ga zarobe tu, pred nama u natprirodnim ritmovima svoga govora. Nerazumljivo je da taj govor, čija je inspiracija tako vizionarna i tako nedokučna, zadržava tu besprimernu atmosferu sna, čak i kada je ne samo pisanjem zadržan u svom živom proticanju, no šta više objavljen u jednom obliku koji ga, posle tolikih zloupotreba, nije dostojan: u obliku štampane knjige. To je taj nedovoljni, osramoćeni most kojim se za sada još prenosi mentalna materija na dnevnu svetlost svesnog života. I on je ipak bio dovoljan Milanu Dedinu da vaspostavi trenutnu vezu između nas i njegovih najdubljih fantasmagorija. Kako su one bile čiste i strašne, kako su one morale biti neumitne i snažne, pa da čak jeziku, ritmu i sintaksi, nametnu tu boju, taj jedinstveni naglasak nadahnuća koji im odgovara. Vidite njihovu moć: nerazdeljivi su ostali u knjizi Dedinčevoj, do krajnosti logični, adekvatni i nepomućeni, najdublji impulsi tih fantasmagorija i najspoljašnije njene manifestacije: od inspiracije do ostvarenja. U napred su tako predodređeni: i celina knjige i svi njeni detalji: dijalektički razvoj iz iracionalne misli, ritam kojim se on izražava, reči koje taj ritam obrazuju, tipografija čak koja te reči oertava. U tom dragocenom jedinstvu učestvuju i slike, postale po istim nama dotle, i još uvek, nepoznatom zakoniku Dedinčevog stvaranja, poezije koja gospodari njegovim bezakonjem. Neke njegove pesme, ranije izdvojeno štampane (u »Putevima«, u »Svedočanstvima«, ili ovde u »Vijencu«) nisu nam dale dovoljno da predosetimo kakvu će boju nezamenljivosti i fatalnosti one dobiti, kad budu unete u jednu organsku celinu, gde se, takode, za nas manifestovala neporečnost te snage Dedinčeve, koju smo, pre Javne Ptice, svi mi možda bili malo prevideli. Zato mi je nemoguće da navedem ma koji odlomak (i pogrešio sam što sam to maločas pokušao), zato treba gledati tu živu celinu u neprekinutom toku svih njenih strana. One su tu predamnom raskriljene, tako, pune sna i krvi, krikova i krila, ljubavi i svega što nema još imena među nama. I ja sebi zabranjujem svaki izbor. A da ne bi bilo nesporazuma, završiću svojim zadivljenim uverenjem: da je ovo jedina knjiga u celokupnoj našoj literaturi, koja se, i svojom nerazdvojnomo celinom, i svakim slovom svojim izbavlja iz književnosti, da bi, živa i nadzemaljska, pripala poeziji.

Marko Ristić (Paris)

MILAN DEDINAC: JAVNA PTICA.

Beograd, 1927.

Ova knjiga, zbirka lirskih kazivanja, mladog autora spada u one i onakve knjige, koje se ne kritikuju samo u omjerima svidanja i nesvidanja. Ona spada u red onih knjiga, koje izazivaju debatu i diskusiju. Jer tu se ne radi samo o uspjehu i efektu jedne knjige i jednog autora, tu se radi o jednom principu; o principu posmatranja umjetnosti, o principu ili o principima umjetničkog kazivanja uopće. Znam, da će ideološkim i umjetničkim rođacima autorovim zazvučiti već sama riječ »princip« kao nešto njima strano, jer to spada u intelektualističku sferu, koju oni gotovo i negiraju. Pa ipak, ja se ne bih mogao složiti ni s ovako jednostranim trniranjem toga važnog pitanja (umjetničkog izražavanja), kako ga tretiraju idejni prijatelji i saradnici Dedinčevi, kao Dušan Matić (u »Savremenom Pregledu«) i Marko Ristić u gornjem članku. Način Dedinčeva izražavanja uzimaju oni kao stvar